

Porušovanie ľudských práv v školách a ich riešenie

Autor: Mgr. Marcela Bieliková, Ústav informácií a prognóz školstva

Anotácia: Článok sumarizuje najzaujímavejšie výsledky výskumu názorov učiteľov základných a stredných škôl na problematiku uplatňovania ľudských práv. Zameriava sa na vnímanie porušovania ľudských práv v prostredí školy a spôsoby riešenia.

Kľúčové slová: porušovanie ľudských práv, učitelia základných a stredných škôl, riešenia

Výskum vzdelávania a uplatňovania ľudských práv v základných a stredných školách, ako z pohľadu žiakov tak aj učiteľov, sa realizuje v rámci kontinuálneho monitoringu vzdelávania a uplatňovania ľudských práv, ako súčasť projektu Efektívneho monitorovacieho a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam, v súlade s požiadavkami Národného plánu výchovy k ľudským právam na roky 2005-2014 a s potrebou zvyšovania úrovne poznania a vzdelávania v oblasti ľudských práv. Cieľom reprezentatívneho výskumu ľudských práv v prostredí základných a stredných škôl je analýza kvality výučby k ľudským právam, záujem žiakov o problematiku ľudských práv a ich schopnosť využívať získané poznatky v reálnom živote, ako aj zmapovať dodržiavanie ľudských práv v školskom prostredí. Získané výsledky sú porovnávané s výsledkami predchádzajúcich výskumných zisťovaní v rokoch 2005, 2008, 2011 a na ich základe vyvozené odporúčania pre riadiacu prax na zlepšenie stavu v predmetnej oblasti.

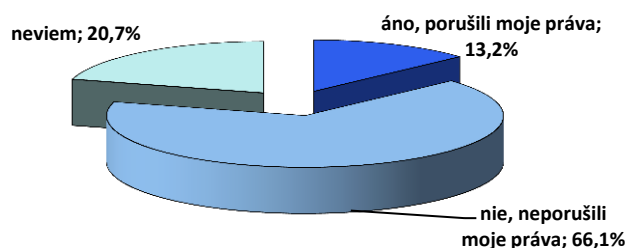
Jedným z indikátorov projektu Efektívneho monitorovacieho a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam je aj pohľad učiteľov na vzdelávanie k ľudským právam a vzdelávanie učiteľov v oblasti. Predkladaná záverečná správa z výskumu je zameraná na problematiku vzdelávania a uplatňovania ľudských práv z pohľadu učiteľov základných a stredných škôl. Analýza súčasného stavu výučby k ľudským právam, analýza jej kvality, zistenie miery spokojnosti učiteľov s doterajším spôsobom výučby k ľudským právam, zmapovanie miery aktivity učiteľov a škôl v oblasti ľudských práv, či analýza uplatňovania ľudských práv v školách pomôže k vytvoreniu celkového obrazu o vzdelávaní k ľudským právam a možných nedostatkoch v uplatňovaní ľudských práv v školách na Slovensku. Na základe predkladaných zistení, vývojových trendov skúmanej problematiky, ako aj poznatkov ostatných participujúcich inštitúcií na plnení úloh Národného plánu výchovy k ľudským právam, je možné zmapované poznatky a nedostatky nielen špecifikovať, ale aj navrhnúť spôsoby ich riešenia a zvyšovať tak úroveň výchovy k ľudským právam na Slovensku.

Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí

Napriek tomu, že školské prostredie je považované za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám, je žiaľ často aj miestom porušovania ľudských práv. S akými typmi porušovania ľudských práv sa stretávajú učitelia základných a stredných škôl (porušovanie práv žiakov, učiteľov a iné), akým spôsobom učitelia riešia prípadné porušenie ľudských práv v škole a aká je miera poukazovania na porušenie práv žiakmi, sme sa pokúsime ozrejmiť v príspevku.

Z nášho výskumného súboru učiteľov základných a stredných škôl (367) **porušenie práv učiteľa zo strany žiakov** pripustili 13,2% oslovených a to 48 učiteľov, pričom 15 (4,1%) z nich porušenie práva aj konkretizovalo. Išlo najčastejšie o agresivitu žiaka prípadne rodiča voči učiteľovi, posmešky a narážky. Viac ako polovica učiteľov (240/66,1%) **porušenie práv učiteľa odmietlo** a pätina (20,7%) sa k problému **nevedela alebo nechcela vyjadriť**. Percentuálne rozloženie odpovedí učiteľov zobrazuje graf.

Graf č. 1 Porušenie práv učiteľa žiakmi práv

Na základe analýzy odpovedí podľa **typu školy** možno konštatovať, že porušenie práv učiteľa žiakom o niečo častejšie pripustili učitelia stredných ako základných škôl (SŠ 25/13,5%, ZŠ 23/12,8%). Títo súčasne aj vo vyššom percente volili odpoveď neviem (SŠ 21,7%, ZŠ 19,6%).

Tabuľka č. 1 Porušenie práv učiteľa žiakmi podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
áno	12,8	13,5
nie	67,6	64,7
neviem	19,6	21,7

Zaujímavá skutočnosť sa potvrdila aj pri sledovaní porušovania práv učiteľa žiakmi za celé obdobie **rokov 2005, 2008, 2011 a 2013**. Tak ako neustále klesá porušenie práv žiaka učiteľom, tak výrazne klesá aj percento tých, ktorí sú presvedčení, že žiaci porušili ich práva (rok 2005 23,1%, 2008 21,7%, 2011 19,3%, 2013 13,2%). A tak aj v tomto prípade zaznamenávame pozitívny trend vo vzťahu učiteľ, žiak.

Tabuľka č. 2 Porušenie práv učiteľa žiakmi práv – porovnanie údajov (v %)

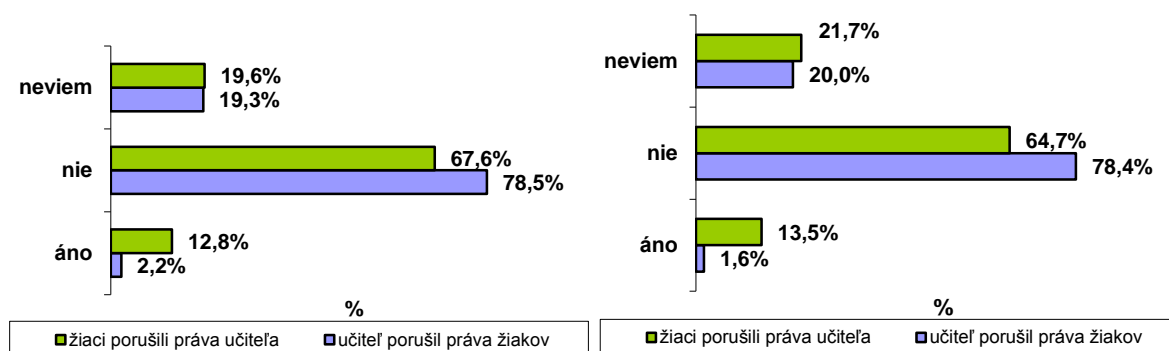
	2005	2008	2011	2013
áno	23,1	21,7	19,3	13,2
nie	52,9	48,9	53,2	66,1
neviem	23,1	29,5	27,5	20,7

Významné rozdiely sa zistili vzhľadom na lokalitu sídla školy. Porušenie ľudských práv učiteľov žiakmi v prostredí školy uviedlo najviac, a to až 27,2% učiteľov základných a stredných škôl z Košického kraja a následne 20,8% učiteľov z Bratislavského, 17,3% zo Žilinského a 11,1% z Prešovského kraja. V ostatných krajoch Slovenska skutočnosť potvrdilo menej ako 10% oslovených (TN 9,1%, BB 7,7%, TT 6,4% a NR 4,7%) kraja. Najnižšie percento respondentov pripúšťajúcich porušenie práv učiteľa pochádzalo zo škôl v Nitrianskom kraji. Pritom vysoké percento oslovených pedagógov sa odpovedi vyhlo. Najviac tých, ktorí volili odpoveď neviem učilo v školách Žilinského kraja (28,8%) a najmenej v školách v Banskobystrickom kraji (10,3%).

Signifikantné rozdiely v odpovediach sme zaznamenali aj vo vzťahu k veľkosti lokality. Zaujímavé je, že najviac respondentov pripúšťajúcich porušenie práv učiteľa žiakmi pôsobí v školách vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľmi (25,8%) a v najmenších obciach s počtom obyvateľov do 2000, kde sa takto vyjadrila viac ako pätina (21,2%) oslovených. Práve v uvedených školách učí aj najviac tých, ktorí na otázku volili odpoveď neviem. Opäť približne každý piaty učiteľ základnej a strednej školy vo všetkých lokalitách sa snažil vyhnúť konkrétnej odpovedi (do 2000 obyvateľov 21,2%, 2001-10 000 22,0%, 10 001-50 000 20,0%, 50 001-100 000 16,9%, nad 100 000 22,4%).

Pre porovnanie výskytu porušenia práv žiaka učiteľmi (predchádzajúca časť) a porušenia práv učiteľa žiakmi slúžia nasledujúce grafy zobrazené podľa typu porušenia práva a typu školy.

Graf č. 2 Porušenie práv žiaka a učiteľa na ZŠ Graf č. 19 Porušenie práv žiaka a učiteľa na SŠ

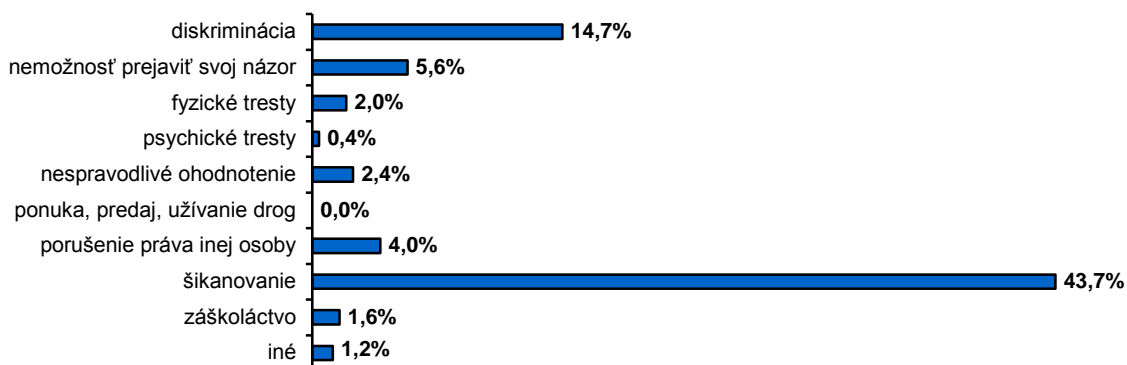
Na základe údajov zobrazených v grafoch možno konštatovať, že informáciu o porušení práv učiteľa žiakmi uviedli učitelia základných aj stredných škôl v menšej miere, ako informáciu o porušení práv žiaka učiteľmi, pričom údaje za základné aj stredné školy sú takmer identické.

Typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí

Okrem sledovania porušovania práv učiteľa žiakmi a práv žiaka učiteľmi, sme vo výskume všeobecne zisťovali, s akými typmi porušenia ľudských práv sa učitelia základných a stredných škôl v škole stretli.

Od respondentov, učiteľov vyučujúcich problematiku ľudských práv v základných a stredných školách sme získali 291 odpovedí. Približne tretina oslovených (36,1%) 91 sa s **porušením ľudských práv v škole nestretlo**, 10 učiteľov (4,0%) **nevedelo k problému zaujať stanovisko** a 115 (31,3%) na otázku **neodpovedalo**. Z učiteľov, ktorí na otázku odpovedali kladne (N=151), sme získali **190 odpovedí konkrétneho typu porušenia** ľudských práv v škole. Percentuálne rozloženie odpovedí je nasledovné: diskriminácia (14,7%), nemožnosť prejavit' názor (5,6%), fyzické tresty (2,0%), psychické tresty (0,4%), nespravodlivé ohodnotenie (2,4%), ponuka, predaj, užívanie drog (0,0%), porušenie práva inej osoby (4,0%), šikanovanie (43,7%), záškoláctvo (1,6%) a iné druhy (1,2%). Otázkou ostáva, z akého dôvodu až takmer tretina oslovených učiteľov na dotaz, s akými porušeniami ľudských práv sa v školskom prostredí stretli, neodpovedala. Je za tým snaha zakryť problémy, či ľahostajnosť k názorovému prieskumu a celkový nezáujem učiteľov o dianie v škole?

Graf č. 3 Typy porušenia ľudských práv

Poznámka: Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Rozdiely v odpovediach **učiteľov základných a stredných škôl** potvrdili, že zatiaľ čo na stredných školách sa s porušením ľudských práv nestretlo takmer 40% (39,4%) učiteľov a 4,4% nevedelo k problému zaujať stanovisko, na základných školách je situácia o niečo horšia. Tu len 32,2% oslovených učiteľov pripustilo, že sa s porušením práv v škole nestretlo a 3,5% volilo odpoveď neviem. Ak analyzujeme konkrétne formy porušenia ľudských práv v základnej a strednej škole zistíme, že hoci v oboch prostrediach dominuje šikanovanie, v oveľa vyššej miere sa prejavuje v základných školách (ZŠ 52,2%, SŠ 36,5%). Za nim nasleduje diskriminácia, avšak rozšírejšia podľa výpovedí respondentov v stredných školách (SŠ 16,8%, ZŠ 12,2%). A tak zatiaľ čo v súbore učiteľov základných škôl sa výraznejšie vyskytuje šikanovanie, fyzické a psychické tresty a záškoláctvo, v stredných školách dominuje diskriminácia, nespravodlivé ohodnotenie a porušenie práv inej osoby ako je napríklad učiteľ. Zaujímavou sa javí už spomínaná skutočnosť, že ani jeden učiteľ ako základnej tak aj strednej školy nepoukázal na ponuku, predaj a užívanie drog v škole. A hoci v predchádzajúcom zisťovaní v roku 2011 uvedené porušenie práv dosahovalo len nízke hodnoty (SŠ 2,5%, S 2,3%), v súčasnom výskume úplne absentuje. Podrobné výsledky uvádza tabuľka. Je teda zrejmé, že konzumácia drog aj keď zasahuje stále mladších žiakov sa presídľuje do prostredia mimo školy, medzi partiu kamarátov, na diskotéky a pohostinstvá.

Tabuľka č. 3 Typy porušenia ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
diskriminácia	12,2	16,8
nemožno prejsť svoj názor	3,5	7,3
fyzické tresty	3,5	0,7
psychické tresty	0,9	0,0
nespravodlivé ohodnotenie	1,7	2,9
ponuka, predaj, užívanie drog	0,0	0,0
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa zo strany žiaka	3,5	4,4
šikanovanie	52,2	36,5
záškoláctvo	1,7	1,5
iné	0,9	1,5
neviem	3,5	4,4
nestretol som sa	32,2	39,4

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Porovnaním výsledkov za sledované roky (rok 2005, 2008, 2011 a 2013) sa zistila najlepšia situácia v roku 2008, kedy až 85% oslovených učiteľov základných škôl vyjadrilo presvedčenie, že k porušovaniu ľudských práv u nich na škole nedochádza. Celkovo možno konštatovať, že neustále stúpa porušovanie ľudských práv v školách a klesá tak percento oslovených učiteľov, ktorí sú presvedčení, že k porušovaniu práv v škole nedochádza (rok 2008 85,0%, 2011 57,5%, 2013 36,1%). Na základe analýzy konkrétnych porušení ľudských práv v školskom prostredí za sledované obdobie vidíme výrazný nárast šikanovania v roku 2011, v súčasnosti mierny pokles. Výsledky výskumu na základe výpovedí oslovených učiteľov základných a stredných škôl dokumentujú mierny nárast hodnôt v prípade popierania možnosti prejsť svoj názor, fyzických a psychických trestov a nespravodlivého ohodnotenia oproti výsledkom z roku 2011 a pokles oproti roku 2008. Pozitívna situácia je len u predaja, ponuke a užívaníu drog v školskom prostredí a u porušenia práv inej osoby ako je učiteľ a podobne, kde dochádza k výraznému poklesu. Podrobné údaje popisuje tabuľka.

Tabuľka č. 4 Typy porušenia ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	2008	2011	2013
diskriminácia	15,4	15,3	14,7
nemožno prejavíť svoj názor	9,0	3,2	5,6
fyzické tresty	7,7	0	2,0
psychické tresty	5,1	0	0,4
nespravodlivé ohodnotenie	10,3	1,9	2,4
ponuka, predaj, užívanie drog	3,8	2,5	0
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa	19,2	12,1	4,0
šikanovanie	21,8	61,8	43,7
záškoláctvo	1,3	0,6	1,6
iné	6,4	2,5	1,2
neviem	1,3	2,4	4,0
nestretol som sa	85,0	57,5	36,1

Poznámka: Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Sledovaním javu vo vzťahu k typu strednej školy a konkrétnym prejavom porušenia ľudských práv zistíme, že šikanovanie ako najrozšírenejšia forma porušovania ľudských práv v školskom prostredí sa markantnejšie prejavuje v stredných odborných školách ako v gymnáziách (SOŠ 38,0%, G 32,4%), obdobne ako diskriminácia (SOŠ 18,0%, G 13,5%), záškoláctvo (SOŠ 2,0%, G 0,0%), porušenie práv inej osoby (SOŠ 5,0%, G 2,7%) a fyzické tresty (SOŠ 1,0%, G 0,0%). Nespravodlivé ohodnotenie je približne rovnako rozšírené v stredných odborných školách i v gymnáziách (SOŠ 3,0%, G 2,7%). Naproti tomu porušovanie slobody prejavu deklarovali výraznejšie učitelia gymnázií ako odborných škôl (G 8,1%, SOŠ 7,0%). Je teda zrejmé, že i napriek tomu že v oboch typoch stredných škôl dominuje šikanovanie a diskriminácia, sila prejavu uvedených porušení ľudských práv je v prostrediach rozdielna.

Tabuľka č. 5 Typy porušenia ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
diskriminácia	18,0	13,5
nemožno prejavíť svoj názor	7,0	8,1
fyzické tresty	1,0	0,0
psychické tresty	0,0	0,0
nespravodlivé ohodnotenie	3,0	2,7
ponuka, predaj, užívanie drog	0,0	0,0
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa zo strany žiaka	5,0	2,7
šikanovanie	38,0	32,4
záškoláctvo	2,0	0,0
iné	2,0	0,0
neviem	4,0	5,4
nestretol som sa	35,0	51,4

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Rozdiely v odpovediach podľa pohlavia respondentov dokumentujú, že s porušením ľudských práv sa približne rovnako nestretávajú skúmané ženy ako muži (ženy 36,6%, muži 35,1%), ktorí však viac volili odpoveď neviem (muži 5,3%, ženy 3,1). Ak analyzujeme jednotlivé konkrétne typy porušenia práv v závislosti na pohlaví oslovených učiteľov základných a stredných škôl zistíme, že zatiaľ čo ženy vo vyššom percente ako muži označovali šikanovanie (ženy 45,4%, muži 38,6%), slobodu prejavu (ženy 6,2%, muži 3,5%), porušenie práv učiteľov (ženy 4,1%, muži 3,5%) i nespravodlivé ohodnotenie (ženy 2,6%, muži 1,8%), muži viac pripúšťali v prostredí školy diskrimináciu (muži 22,8%, ženy 12,4%) a iné formy porušenia práv (muži 5,3%, ženy 0,0%). Ostatné typy porušení ľudských práv sú za oba

súbory takmer identické (fyzické a psychické tresty, záškoláctvo). Z výsledkov vyplýva, že ženy sú vo svojich odpovediach otvorenejšie a podľa nášho názoru aj vnímavejšie k možným porušeniam ľudských práv v škole, aj keď celkovo o niečo menej (1,5%) ako skúmaní muži priznávajú porušenia práv a práv dieťaťa v školskom prostredí.

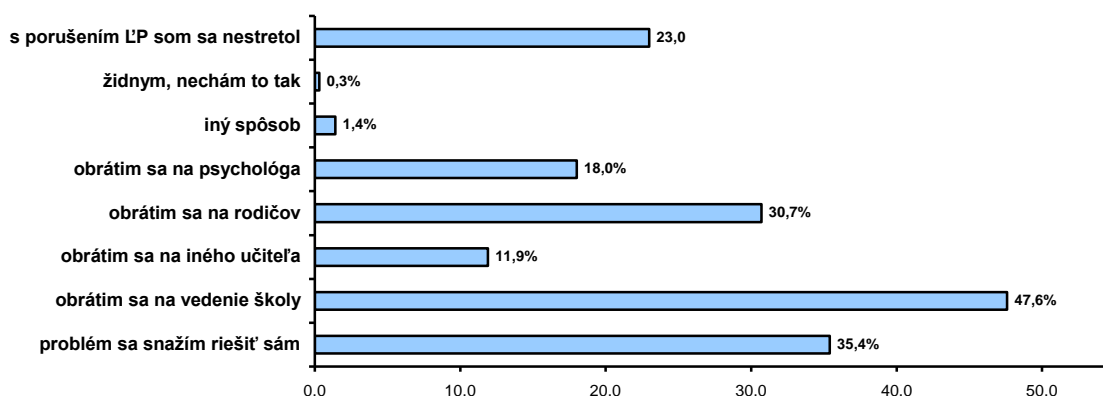
Analýzou odpovedí učiteľov vybraných škôl podľa veľkosti a miesta lokality, v ktorej sa nachádza škola sa zistilo, že s porušením ľudských práv sa stretli najčastejšie učitelia z najmenších lokalít, učitelia základných škôl v obciach do 2000 obyvateľov, kde najmenej z oslovených potvrdilo, že sa s porušením práv v škole nestretlo (do 2000 obyvateľov 14,3%, 2001-10 000 38,6%, 10 001-50 000 39,8%, 50 001-100 000 35,3%, nad 100 000 36,1%). A tak vo všetkých lokalitách s výnimkou najmenších obcí približne dve tretiny respondentov pripustili porušovanie práv v škole, v školách so sídlom v obciach do 2000 obyvateľov až 85% (85,7%). Pri konkretizácii typov porušení vidieť, že šikanovanie, fyzické a psychické tresty a záškoláctvo dominujú v školách v najmenších obciach (66,7%, 9,5%, 4,8%), porušenie práv inej osoby najmä učiteľa v mestách s počtom obyvateľov do 10 000 (9,1%) a diskriminácia, potláčanie slobody prejavu a nespravodlivé ohodnotenie vo veľkomestách (25,0%, 11,1%, 8,3%). Je teda zrejmé, že zatiaľ čo v školách veľkomiest dochádza najčastejšie k prejavom diskriminácie súvisiacej do určitej miery celkovou atmosférou veľkomiest (anonymita, zlé medziľudské vzťahy, agresivita, závisť a podobne) a k popieraniu možnosti prejaviť svoj názor, v školách malých lokalít sú rozšírené najmä také porušenia ako je šikanovanie, záškoláctvo a fyzické a psychické tresty.

Rozdiely v odpovediach respondentov vo vzťahu ku kraju, kde sa nachádza škola potvrdili, že ako sa predpokladalo, diskriminácia, šikanovanie a záškoláctvo sú najrozšírenejšie v školách na východe Slovenska v Košickom a Prešovskom kraji, fyzické a psychické tresty dominujú v školách Nitrianskeho kraja a nespravodlivé ohodnotenie sa najčastejšie objavilo v odpovediach učiteľov z Bratislavského kraja. Aj popieranie slobody prejavu deklaroval každý desiaty oslovený učiteľ zo škôl v Bratislavskom, ale aj v Košickom a Žilinskom kraji. Práve tu spolu s Banskobystrickým krajom učitelia v najvyššom percente prezentovali skutočnosť, že u nich v škole k porušeniu ľudských práv nedochádza (ZA 48,5%, BB 51,6%). Najmenej učiteľov, ktorí uvádzali, že sa s porušením ľudských práv v škole nestretlo učí v základných a stredných školách Bratislavského kraja a to len štvrtina (25,0%).

Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv

Ako už bolo uvedené, s porušením ľudských práv v škole sa stretlo 151 učiteľov základných a stredných škôl. Do analýzy spôsobov riešenia porušenia ľudských práv v škole bolo zahrnutých 487 odpovedí učiteľov. Najviac oslovených učiteľov základných a stredných škôl riešilo problém s **vedením školy** a to 47,6%, 30,7% vyhľadalo pomoc **rodičov žiaka**, avšak každý štvrtý oslovený sa spoľahol výlučne na seba a problém **riešil sám**. Na **psychológa** sa obrátilo 18% opýtaných. Spolupráca učiteľov medzi sebou je v tomto smere malá. Len niečo viac ako 10% (11,9%) pri riešení porušenia ľudských práv v škole spolupracovalo s **inými učiteľmi**. Práve uvedená spolupráca predstavuje najmenej frekventovaný spôsob riešenia problému. Percentuálne rozloženie odpovedí učiteľov zobrazuje nasledovný graf.

Graf č. 4 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv

Poznámka: Súčet presahuje 100% z dôvodu viacerých možných odpovedí

Riešenie porušenia ľudských práv podľa **typu školy (základná a stredná škola)**, v ktorej oslovení učitelia pôsobia ukázali, že hoci v oboch typoch škôl prevláda spolupráca učiteľa s vedením školy pri riešení problému, častejšie sa prejavuje na nižšom stupni (ZŠ 50,6%, SŠ 44,8%). Učitelia základných škôl sa súčasne viac snažia vzniknutý problém riešiť vlastnými silami (ZŠ 38,9%, SŠ 32,1%), prípadne sa obrátiť o pomoc na rodičov (ZŠ 32,8%, SŠ 28,7%) a iného učiteľa (ZŠ 13,9%, SŠ 9,9%). Naopak riešenie porušenia ľudských práv s psychológom uviedli až dvojnásobne častejšie stredoškolskí pedagógovia (SŠ 24,9%, ZŠ 11,1%). Zaujímavé je, že jeden z oslovených učiteľov, učiteľ strednej školy a to strednej odbornej školy priznal, že porušenie práv v škole nerieši, nechá to tak.

Tabuľka č. 6 Spôsoby riešenia porušenia LP podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
snažím sa riešiť sám	27,2	22,7
obrátim sa na vedenie školy	50,6	44,8
obrátim sa na iného učiteľa	13,9	9,9
obrátim sa na rodičov	32,8	28,7
obrátim sa na psychológa	11,1	24,9
iným spôsobom	0,6	2,2

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Porovnanie výsledkov za roky 2005, 2008, 2011 a 2013 ukázalo, že hoci poradie preferencie jednotlivých spôsobov riešenia problému porušenia ľudských práv v školskom prostredí zostalo nezmenené, prejavili sa určité rozdiely. Učitelia sa stále menej snažia problém riešiť samostatne a čoraz viac sa obracajú najmä na vedenie školy (rok 2005 39,7%, 2008 42,7%, 2011 52,2%, 2013 47,6%), psychológov (rok 2005 19,8%, 2008 19,3%, 2011 23,4%, 2013), ale aj na rodičov (rok 2005 37,2%, 2008 32,9%, 2011 34,2%, 2013 30,7%), aj keď hodnoty v súčasnosti mierne klesli. Zároveň vzrástlo percento učiteľov presvedčených, že sa s porušením práv v škole nestretli. Aj to môže ovplyvňovať mierny pokles jednotlivých spôsobov riešenia problému oproti predchádzajúcemu zisteniu, kedy porušenie ľudských práv potvrdilo najvyššie percento opýtaných za celé sledované obdobie.

Tabuľka č. 7 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013
snažím sa problém riešiť sám	46,3	45,7	39,2	35,4
obrátim sa na vedenie školy	39,7	42,7	52,2	47,6
obrátim sa na iného učiteľa	8,3	15,1	9,2	11,9
obrátim sa na rodičov	37,2	32,9	34,2	30,7
obrátim sa na psychológa	19,8	19,3	23,4	18,0
iným spôsobom	9,9	2,8	1,3	1,4
žiadnym spôsobom	0,0	0,5	0	0,3
s porušením LP som sa nestretol	26,4	16,8	15,2	23,0

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Na základe rozloženia odpovedí učiteľov stredných škôl, ktorí priznali porušenie ľudských práv v škole, podľa typu strednej školy, možno konštatovať, že zatiaľ čo u učiteľov gymnázií o niečo častejšie ako v stredných odborných školách dochádza k samostatnému riešeniu problému učiteľom, prípadne v spolupráci s iným pedagógom školy, v odborných školách sa učelia viac obracajú o pomoc na vedenie školy, rodičov a psychológa. Pritom práve riešenie problému spolu s vedením, rodičmi žiaka a so psychológom patria u oboch typoch škôl k najrozšírenejším, s prevahou v stredných odborných školách. Údaje sú uvedené v tabuľke.

Tabuľka č. 8 Spôsoby riešenia porušenia LP podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
snažím sa riešiť sám	31,8	32,7
obrátim sa na vedenie školy	47,3	38,5
obrátim sa na iného učiteľa	8,5	13,5
obrátim sa na rodičov	30,2	25,0
obrátim sa na psychológa	27,9	17,3
iným spôsobom	2,3	1,9

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Na základe analýzy odpovedí oslovených učiteľov o spôsobe riešenia porušenia ľudských práv sa zistilo, že zo súboru respondentov, ktorí priznali porušenie práv muži - učelia častejšie riešia problém samostatne (muži 26,0%, ženy 24,7%), prípadne spolupracujú s rodičmi žiaka (muži 33,8%, ženy 30,0%). Naopak ženy vyhľadávajú viac spoluprácu s vedením školy (ženy 49,8%, muži 40,3%), s iným pedagógom školy (ženy 12,7%, muži 9,1%) a so psychológom (ženy 44,0%, muži 25,8%).

Ak uvedený jav sledujeme z pohľadu veku respondentov vidíme, že so zvyšovaním veku učiteľov zvyšuje sa ako samostatné riešenie problému (do 30 rokov 16,7%, 31-40 27,9%, 41-50 19,4%, nad 50 30,1%) tak aj spolupráca s rodičmi (do 30 rokov 25,0%, 31-40 30,6%, 41-50 31,5%, nad 50 32,0%) a psychológom (do 30 rokov 16,7%, 31-40 13,5%, 41-50 20,4%, nad 50 20,4%) a naopak klesá riešenie problému spolu s vedením školy (do 30 rokov 52,8%, 31-40 49,5 %, 41-50 46,3%, nad 50 44,7%). Je teda jasné, že zatiaľ čo starší učelia, aj vzhľadom na svoju pedagogickú prax, vedia k problému zaujať stanovisko, nájsť najvhodnejší spôsob riešenia a súčasne sa spoľahnúť na vlastné sily, prípadne riešiť porušenie s iným učiteľom, alebo rodičom, mladší učelia často bez dostatku skúseností sa výraznou mierou spoliehajú na vedenie školy, prípadne na školského psychológa ako odborníka pre riešenie problémov v správaní.

Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv

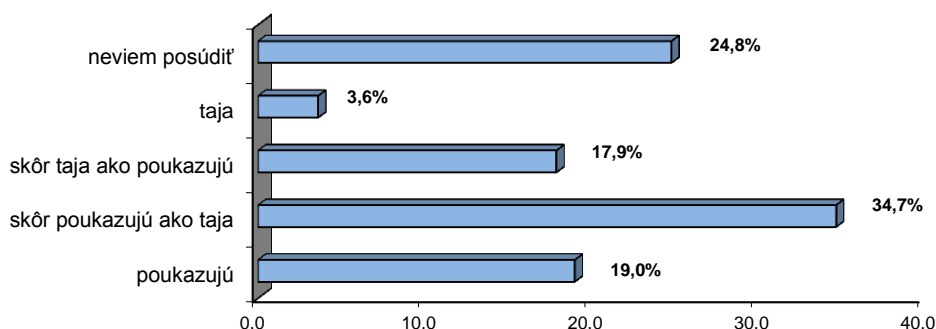
V predchádzajúcich častiach sme analyzovali typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí, ako aj spôsoby ich riešenia učiteľmi základných a stredných škôl. Okrem zistených

skutočností nás však vo výskume zaujímala aj participácia žiakov na riešení porušenia ľudských práv, do akej miery na porušovanie ľudských práv v škole poukazujú resp. ho taja.

Zo súboru oslovených učiteľov sa väčšina vyjadrila, že žiaci na porušenie ľudských práv **poukazujú** (53,7%). Z nich 19,0% uviedlo **jednoznačné poukazovanie** na porušenie ľudských práv zo strany žiakov a 34,7% uviedlo, že žiaci na neho **skôr poukazujú ako by ho tajili**. Zaujímavé je, že výsledky sú takmer identické s predchádzajúcim zisťovaním v roku 2011. Na druhej strane 17,9% učiteľov priznalo, že porušenie práv v škole žiaci **skôr taja ako naň poukazujú** a 3,6% deklarovalo, že žiaci školy porušenie práv **jednoznačne zatajujú a skrývajú**. Zarážajúca je skutočnosť, že takmer každý štvrtý oslovený učiteľ sa k problému alebo **nechcel nevedel vyjadriť**. Percentuálne rozloženie odpovedí učiteľov zobrazuje nasledujúci graf.

Graf č. 5 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv

Rozdiely podľa **typu školy** pôsobenia učiteľa dokumentujú, že na porušovanie ľudských práv poukazujú viac žiaci základných škôl (ZŠ 55,7%, SŠ 51,9%), pričom necelá pätina ako učiteľov základných tak aj stredných škôl deklarovala jednoznačné upozornenie žiakov na porušovanie ľudských práv v škole (ZŠ 19,7%, SŠ 18,4%). Zároveň sú to opäť žiaci základných škôl, ktorí častejšie porušovanie práv zatajujú (ZŠ 25,8%, SŠ 17,3%). Takmer štvrtina (23,6%) oslovených učiteľov nižšieho stupňa vzdelávania je presvedčená, že žiaci porušenie skôr taja ako by na neho poukazovali, u stredoškôľakov je to 12,4%. Práve títo žiaci podľa názoru oslovených učiteľov vo vyššom percente jednoznačne porušovanie práv zatajujú (SŠ 4,9%, ZŠ 2,2%).

Tabuľka č. 9 Miera participácie žiakov na riešení porušenia práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013
poukazujú	23,1	19,6	21,0	19,0
skôr poukazujú ako taja	31,4	37,2	34,9	34,7
skôr taja ako poukazujú	18,2	18,6	23,2	17,9
taja	1,7	3,3	1,6	3,6
neviem posúdiť	24,0	21,4	19,4	24,8

Ako vyplýva z porovnávej tabuľky za **roky 2005, 2008, 2011 a 2013** poukazovanie na porušenie ľudských práv v školskom prostredí zaznamenáva do roku 2011 pozitívny trend. V súčasnosti však dochádza k miernemu poklesu podielu tých, ktorí sú presvedčení, že žiaci na porušovanie ľudských práv v škole upozorňujú (rok 2005 54,5%, 2008 56,8%, 2011 55,9%, 2013 53,7%). Stále viac oslovených učiteľov základných a stredných škôl uvádza, že žiaci porušovanie ľudských práv taja (rok 2005 19,9%, 2008 21,9%, 2011 24,8%, 2013 21,5%). Práve v súčasnom zisťovaní sa najvyššie percento oslovených vyjadrilo, že žiaci porušenie ľudských práv jednoznačne zatajujú (rok 2005 1,7%, 2008 3,3%, 2011 1,6%, 2013 3,6%). Z výsledkov vyplýva, že žiaci základných a stredných škôl z ľahostajnosti či strachu sa stále viac snažia porušenie ľudských práv v škole nevidieť, skryť či zatajiť aj keď vo

všeobecnosti prevláda u oslovených názor, že žiaci porušovanie ľudských práv nezatajujú, poukazujú naň a žiadajú riešenie.

Štatisticky významné závislosti javu sa potvrdili vo vzťahu k typu strednej školy. Analýzou odpovedí učiteľov stredných škôl podľa typu strednej školy sa zistilo, že aktívnejší pri poukazovaní na porušenie ľudských práv sú žiaci stredných odborných škôl (SOŠ 55,3%, G 43,4%), ktorí súčasne vo vyššom zastúpení ako žiaci gymnázií porušenie ľudských práv taja (SOŠ 19,0%, 13,2%). Súvisí to pravdepodobne aj so skutočnosťou, že výrazne viac učiteľov gymnázií ako stredných odborných škôl sa k otázke nevyjadrilo (G 43,4%, SOŠ 25,8%).

Tabuľka č. 45 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOS	Gymnázium
poukazujú	21,2	11,3
skôr poukazujú ako taja	34,1	32,1
skôr taja ako poukazujú	12,9	11,3
taja	6,1	1,9
neviem posúdiť	25,8	43,4

Významné rozdiely sa prejavili aj vzhľadom na dĺžku pedagogickej praxe respondentov a sídla školy pôsobenia učiteľov. Na základe výsledkov sa zistilo, že sú to starší učitelia, ktorí najviac zo všetkých sú presvedčení, že žiaci na porušenie ľudských práv poukazujú a to jednoznačne poukazujú alebo skôr poukazujú (do 5 rokov 54,0 %, 6-10 44,5%, 11-20 47,7%, 21-30 58,5%, nad 30 66,0%). Všeobecne možno konštatovať, že so zvyšovaním pedagogickej praxe učiteľov rastie, s malými výnimkami, aj ich presvedčenie, že žiaci na porušenie ľudských práv v prostredí školy poukazujú, pričom najvyššie zastúpenie uvedeného názoru vykazovali odborne najstarší respondenti a to až v 66,0%. Jednoznačné upozornovanie žiakov na porušovanie práv najvýraznejšie deklarovali učitelia s odbornou praxou 21 až 30 rokov, približne každý štvrtý oslovený (26,6%) a najmenej najstarší, len každý desiaty (9,4%). Títo sa súčasne v najnižšom percente vyjadrovali, že žiaci sa snažia porušovanie ľudských práv skôr zakryť (do 5 rokov 28,0 %, 6-10 20,4%, 11-20 23,4%, 21-30 20,2%, nad 30 15,1%). Na druhej strane až 8% odborne najmladších pedagógov sa vyjadrilo, že žiaci porušenia ľudských práv jednoznačne zatajujú a skrývajú. U ostatných kategórií sa percento pohybuje v intervale od 0,0% u najstarších po 5,6% u učiteľov s praxou od 6 do 10 rokov. Predpokladáme, že žiaci sa s problémom obracajú skôr na odborne starších učiteľov, aj keď by sa očakávalo, že žiaci si cestu nachádzajú skôr k vekovo a teda aj odborne mladším učiteľom. Je teda zrejme, že sú to starší pedagógovia, ktorí si získavajú dôveru žiakov.

Signifikantné rozdiely podľa lokality školy dokumentujú, že na porušenie práv v škole poukazujú resp. skôr poukazujú ako taja najmä žiaci zo škôl v Bratislavskom kraji (81,2%) a následne z Prešovského a Košického kraja (PO 59,1%, KE 64,3%), najmenej žiaci v Žilinskom kraji, kde skutočnosť uviedlo len 38,2% oslovených učiteľov. Naopak sú to podľa výpovedí respondentov práve žiaci zo škôl v Žilinskom kraji, ktorí najčastejšie (36,3%) porušenia ľudských práv v škole zatajujú. Zaujímavá je skutočnosť, že učitelia zo škôl v Banskobystrickom kraji v najvyššom zastúpení deklarujú jednoznačné zakrývanie skutku (12,8%) a súčasne najviac zo všetkých volili odpoveď neviem (BA 10,4%, TT 25,5%, TN 29,5%, NR 30,2%, ZA 25,5%, BB 38,5%, PO 20,5%, KE 21,4%). Celkovo však možno konštatovať, že vysoké percento oslovených pedagógov vo všetkých krajoch sa odpovedi vyhlo. Najnižšie zastúpenie mali učitelia zo škôl Bratislavského kraja (10,4%), v ostatných krajoch uvedená odpoveď dosahovala hodnotu približne 25%.

Analýzou konkrétnych návrhov oslovených učiteľov základných a stredných škôl na zlepšenie situácie v dodržiavaní ľudských práv v škole sa zistilo, že učitelia vidia zlepšenie predovšetkým vo väčšom priestore pre žiakov na vyjadrenie vlastného názoru, väčšej participácii žiakov na fungovaní a chode školy, v skvalitnení práce samosprávneho orgánu školy, v lepšej vzájomnej spolupráci učiteľov, školy a rodičov žiakov a v spolupráci so školským psychológom a Centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie ako aj s nadriadenými orgánmi. Zároveň vyslovili požiadavku na lepšiu informovanosť učiteľov o právach, aktivitách a podujatiach z predmetnej problematiky, požiadavku na podporovanie ďalšieho vzdelávania učiteľov v oblasti ľudských práv, ako aj lepšiu informovanosť žiakov a prevenciu v oblasti.

